

Nr 43

Utlåtande i anledning av väckt motion angående testamentsbevakning.

Första lagutskottet har behandlat en inom riksdagen väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 780 i andra kammaren av fru *Svensson* (s) och fru *Renström-Ingenäs* (s). I motionen hemställs att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en översyn av gällande rättsregler i det avseende som beröres i motionen.

Motionen har remissbehandlats.

Motionen

I motionen framhålls att reglerna om testamentsbevakning i praktiken kan få icke önskvärda konsekvenser som ter sig upprörande för det allmänna rättsmedvetandet. Härefter anför motionärerna följande.

Om bröstarvinge ej finns ärver efterlevande make boets tillgångar enligt lag oavsett testamente och disponerar helt över egendomen under sin livstid och kan även genom gåvobrev överlåta tillgångarna. Däremot äger vederbörande inte rätt att genom testamente ge bort någonting.

Om inbördes testamente finns, som ger den efterlevande utvidgad rätt till egendomen, måste detta testamente bevakas vid domstol inom sex månader efter makes (makas) bortgång för att äga full giltighet.

Det är alltså ej tillräckligt att testamentet tillsammans med bouppteckningen i laga ordning inlämnas till rätten. För att få juridisk giltighet måste testamentet i original såsom särskild rättshandling inlämnas till domstol för bevakning.

Att särskild bevakning är nödvändig är ofta helt okänt för den efterlevande. Följden kan bli att vederbörande — i tro att han är verklig ägare — genom testamente vill överlåta tillgångarna exempelvis till mångårig vårdare, som arbetat för honom (henne) utan ersättning eller mot en ringa lön, allt under förutsättning av att vederbörande skulle få ärva tillgångarna.

Vid dennes dödsfall visar det sig sedan att testamentet är ogiltigt på grund av utebliven bevakning. Den avsedda testamentstagaren blir därigenom helt utan den överenskomna ersättningen för sitt arbete.

Det vore synnerligen önskvärt om dylika konsekvenser kunde elimineras.

En utväg synes oss vara att testamentsbevakning skedde automatiskt i samband med att bouppteckning lämnas in till domstol och att tiden för testamentsbevakning och för boupptecknings inlämnande vore samstämmig.

Bihang till riksdagens protokoll 1967. 9 saml. 1 avd. Nr 43

Gällande rätt

I 14 kap. ärvdabalken ges bestämmelser om bevakning, delgivning och klander av testamente. Bestämmelserna innebär bl. a. följande.

För att testamente skall äga verkan mot legala arvingar krävs att testamentet *bevakas* inom viss tid vid domstol. Bevakning skall ske inom sex månader från det testamentstagaren fått kännedom om testators död och det till hans förmån gjorda förordnandet. Den som skall få egendom först efter annan (sekundosuccession) kan bevaka inom samma tid efter det han fått veta att den föregående testamentstagarens rätt upphört. Verkställd bevakning gäller alltid till förmån för varje testamentstagare, för vilken tiden icke gått till ända.

Bevakningen sker vid den rätt, där testator har haft sitt allmänna personliga forum, eller, om behörig domstol ej sålunda finns, vid Stockholms rådhusrätt. Vid bevakning skall testamentet uppvisas i original och intas i protokollet. Har den som vill bevaka icke testamentet i sin besittning eller är det fråga om muntligt testamente, sker bevakning genom tillkännagivande av förordnandet.

Sker ej bevakning inom föreskriven tid, förlorar testamentstagaren sin rätt gentemot arvinge som ej avstått från klandertalan. Har samtliga arvingar godkänt testamentet, är bevakning ej nödvändig.

Efter bevakningen skall testamentet *delges* varje arvinge genom överlämnande av testamentshandlingen i bestyrkt avskrift. Vid muntligt testamente överlämnas i stället protokoll över förhör med testamentsvittnena eller annan skriftlig uppgift om testamentets innehåll. Finns flera testamentstagare, gäller verkställd delgivning för dem alla.

Delgivningen skapar utgångspunkt för klandertiden. Vill arvinge göra gällande att testamentet är ogiltigt enligt 5 kap. testamentslagen, har han att därom föra *klandertalan* inom sex månader efter delgivningen.

Beträffande *bouppteckning* må här endast framhållas följande. Föreligger testamente efter avliden, skall det enligt 20 kap. 5 § ärvdabalken intas i bouppteckningen eller i bestyrkt avskrift fogas därvid som bilaga. Bouppteckning skall enligt 8 § samma kapitel inom en månad efter upprättandet jämte bestyrkt avskrift för registrering ingivas till den rätt där bevakning av testamente efter den döde enligt vad ovan sagts skall äga rum. Bestyrkt avskrift av bouppteckningen skall förvaras hos rätten.

Familjerättskommitténs betänkande »Äktenskapsrätt»

Det av motionärerna upptagna spørsmålet har behandlats av familjerättskommittén i dess år 1964 avgivna betänkande »Äktenskapsrätt» (SOU 1964: 34, 35).

Kommittén anför bl. a. följande.

Frågan om bevakning av testamente, varigenom efterlevande make fått den dödes kvarlåtenskap med äganderätt, har viss betydelse även när det ej är fråga om verkan av att okänd arvinge anmäler sig. Om efterlevande make vill begagna sig av sin testationsfrihet på grund av testamentet, är det för närvarande nödvändigt, att detta bevakas. Och bevakningen måste enligt huvudregeln i 1 § första stycket av förevarande kap. ske inom sex månader efter vunnen kännedom om den först avlidna makens frånfälle och om testamentet. Tilläggsregeln i andra stycket av samma paragraf om uppskov med bevakning till efter den efterlevandes död gäller ej här utan är tillämplig endast när sekundosuccession föreskrivits i testamentet. Ofta underlåter efterlevande maken att bevaka testamentet även om detta fogats vid bouppteckningen. Därigenom försitter han sin möjlighet att sedermera begagna sig av den testationsfrihet som testamentet ger och kan ej själv genom testamente förfoga över mer än sin andel av boet i stället för över det hela. Särskilt otillfredsställande är detta, om makarna i själva verket varit ense om hur det skulle förfaras med kvarlåtenskapen efter bådas död men av någon orsak överlämnat åt den efterlevande att bestämma därom i stället för att intaga föreskrifter i testamentet.

För att avhjälpa den nu anmärkta bristen har kommittén övervägt att upphäva kravet på bevakning som villkor för att efterlevande make skall få begagna sin testationsfrihet. Kommittén har emellertid ej heller här ansett sig kunna gå så långt. En dylik ändring skulle medföra, att bevakning kunde underlåtas i ett stort antal praktiskt viktiga fall och därigenom kunna föranleda missförstånd rörande nödvändigheten av testamentsbevakning i andra situationer.

För att såvitt möjligt undgå invändningar av principiell natur har som alternativ övervägts en mindre långtgående ändring, som ej gör avsteg från huvudregeln att testamente skall bevakas. En sådan ändring skulle innebära, att testamente till efterlevande maken väl icke behövde bevakas av denne själv men skulle kunna bevakas efter hans död av någon vars rätt då var beroende av testamentet (jfr den framskjutna bevakningstiden för efterföljande testamentstagare enligt 14 kap. 1 § andra stycket). Sådan bevakning skulle ske inom sex månader från det den bevakande fått kännedom om efterlevande makens dödsfall och testamentet samt gälla till förmån för envar vars rätt var beroende av testamentet och för vilken tiden ej gått till ända. Men ej heller en sådan ändring har kommittén funnit helt tillfredsställande. Den huvudsakliga invändningen föranleds av den ovissheit om rättsläget som kommer att föreligga under efterlevande makens livstid, därest denne ej själv bevakat testamentet. Den rätt som tillkommer efterlevande maken är nämligen av betydelse ej endast för hans testationsbehörighet utan även för verkan av vissa rättshandlingar i levande livet. För det fall att han innehar kvarlåtenskapen med allenast fri förfoganderätt och han utan tillbörlig hänsyn till den först avlidnes arvingar minskar egendomen väsentligt genom gåvor till egna arvingar eller ny make eller utomstående, uppkommer rätt till vederlag för den först avlidnes arvingar. Om han däremot har oinskränkt äganderätt till egendomen, kan sådan vederlagsrätt ej komma i fråga. Innebörden av hans rätt får betydelse även för gåvotagare, i det återbäringsskyldighet enligt 3 kap. 7 § i förslaget (nu 3 kap. 3 § ÄB) aldrig kan komma i fråga, när efterlevande maken har oinskränkt äganderätt.

Av anförda skäl har kommittén stannat för att ej förorda någon ordning, enligt vilken efterlevande make är bevarad vid sin testationsbehörighet oavsett att han ej bevakat det till hans förmån upprättade testamente på vilket han grundar nämnda behörighet.

Betänkandet har remissbehandlats.

Remissyttrandena över motionen

Utskottet har berett *Sveriges advokatsamfund*, *Föreningen Sveriges häradshövdingar*, *Föreningen Sveriges stadsdomare* och *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* tillfälle att avge yttrande över motionen.

Motionen tillstyrks av häradshövdingföreningen, medan övriga remissorgan avstyrker bifall till densamma.

Häradshövdingföreningen anför att inom rättslitteraturen har påpekats (Beckman, *Svensk Familjerättspraxis*, andra upplagan, sid. 241), att erfarenheten noggsamt visat, »att de hittillsvarande reglerna om testamentsbevakning kunna leda till opåkallade rättsförluster». Föreningen anser redan det förhållandet, att av formella skäl rättsförluster kan drabba testamentstagare, och än mer att testators vilja av sådana skäl kan bli åsidosatt, trots att testamentet ingivits till rätten, utgöra befogad anledning till översyn av bestämmelserna rörande testamentsbevakning.

Advokatsamfundet, genom sin styrelse, anser att motionärernas förslag, att testamentsbevakning skall ske automatiskt i samband med att bouppteckning efter testator inlämnas till rätten för registrering, förefaller vara mindre väl övertänkt. Förutsättningen för att testamentets uppvisande vid rätten skall gälla såsom bevakning måste enligt styrelsen vara att åtgärden företagits i just detta syfte. Enbart den omständigheten att testamentet intagits i eller fogats vid bouppteckningen jämlikt bestämmelsen i 20 kap. 5 § första stycket ärvdabalken kan inte få anses innebära en begäran om bevakning. I många fall kanske en bevakning inte ens åsyftas. Så är förhållandet då testamentet godkänts av arvingarna eller då testamentstagaren av någon anledning inte önskar göra sin rätt enligt testamentet gällande. Att mot den bakgrunden verkställa bevakning förefaller styrelsen vara utan mening.

Att okunnighet skulle råda hos gemene man om gällande lagbestämmelser rörande testamentsbevakning är enligt styrelsen i och för sig inte något skäl till översyn av bestämmelserna. Inom praktiskt taget alla rättsområden föreligger okunnighet men det åligger likväl medborgarna att iakttaga gällande bestämmelser. Med avseende å bevakning av testamente är dessa enligt styrelsens uppfattning så klart och entydigt utformade att någon svårighet att efterkomma dem knappast torde föreligga.

Stadsdomarföreningen, genom sin styrelse, anför följande.

Det torde, så vitt styrelsen har sig bekant, tillhöra sällsyntheterna, att olägenheter liknande de av motionärerna anförda uppstår genom den nu gällande regeln om testamentsbevakning. Förekomsten av denna och även dess konsekvenser torde vara allmänt känd. Som regel anlitas väl också vid boutredningar sakkunnig hjälp, som är väl insatt i hithörande förhållanden. Den föreslagna lagändringen skulle enligt styrelsens mening ej heller i nämnvärd mån bidra till att de av motionärerna påtalade olägenheter elimineras. Det är ju långt ifrån alltid som testamentet bifogas bouppteckningen eller ens omnämnes i denna. Och under alla omständigheter måste ju testamentet delgivas berörda dödsbodelägare. Att överföra denna skyldighet på domstolarna synes helt oacceptabelt. Redan på grund av det sagda föreligger skäl för avstyrkande av motionärernas framställning. Därtill kommer att ändringar av denna art i gällande lagstiftning i möjligaste mån bör undvikas och i stället ske i samband med en allmän översyn av hela lagstiftningen på området. Styrelsen vill därför föreslå, att motionen icke föranleder någon åtgärd.

Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister anför följande.

Otvivelaktigt medför understundom okunnighet om gällande bevakningsbestämmelser rättsförluster. Att så sker beror huvudsakligen på att bouppteckningar och boutredningar i stor omfattning tyvärr sköts av osakkunniga lekmän. Eftersom till bevakningen av testamente är knutet rättsverkningar i olika avseenden är emellertid problemet att, så som motionärerna önska, förenkla eller borttaga detta institut ingalunda lättlost. De problem som berörs i motionen har uppmärksamats bl. a. av Familjerättskommittén, som behandlar ärendet i sitt betänkande »Äktenskapsrätt» (SOU 1964: 35, bl. a. sid. 415 ff.). Eftersom arbetet med de förslag, som denna kommitté framlagt, pågår, synes icke någon sådan särskild utredning som föreslås böra ske, utan frågan bör överlämnas till den instans som för närvarande har kommitténs betänkande under arbete. Problemen rörande testamentsbevakning är en liten, integrerande del i det lagstiftningsarbete som pågår på familjerättens område.

Utskottet

I förevarande motion hemställs om översyn av bestämmelserna rörande bevakning av testamente i vad gäller efterlevande makes skyldighet att i visst fall bevaka testamente efter den avlidne maken. Enligt motionärerna kan opåkallade rättsförluster inte sällan föranledas av missförstånd rörande de nuvarande reglernas innehåll.

Såsom framgår av vad ovan redovisats har familjerättskommittén år 1964 avgivit ett betänkande rörande äktenskapsrätten. Det i förevarande motion aktualiserade spørsmålet — vilket synes förtjänt av lagstiftarens uppmärksamhet — har av kommittén ingående behandlats. Betänkandet är efter remissbehandling föremål för övervägande i justitiedepartementet. I avvaktan på Kungl. Maj:ts ställningstagande anser utskottet att något initiativ från riksdagens sida icke bör ifrågakomma.

Med hänvisning härtill får utskottet hemställa,
att förevarande motion, II: 780, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 oktober 1967

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Erik Svedberg (s), Hjorth (s), Arvidson (h), Ernulf (fp), Svanström (cp), fru Lilly Ohlsson (s) och herr Lidgard (h);

från andra kammaren: fru Gärde Widemar (fp), fru Johansson (s), herrar Ekström i Björkvik (s), Svensson i Vä (cp), fröken Bergegren (s), herrar Keijer (fp), Jönsson i Malmö (s) och fru Heurlin (h).